

ЯГО ЦЯГНУЛА Ў ПАРЫЖ, АЛЕ ДАЕХАЎ ТОЛЬКІ ДА ЛЕНІНГРАДА... ДАДОМУ НЕ ВЯРНУЎСЯ

З таго моманту, як творы мастака трапляюць у Нацыянальны музей, ягонае імя атрымлівае пратиску ў анталогіі нацыянальнай культуры. Прынамсі, так лічыцца. Сёлета гэта адбылося з Аляксандрам Ісачовым. Прауда, ягоны жывапіс і графіка знаходзяцца не ў пастаяннай экспазіцыі і нават не ў фондах Нацыянальнага мастацкага музея. У лютым іх можна было пабачыць на выставе, прывезенай у музей са Светлагорска (туды ж яны і вярнуліся пасля закрыцця). Але сам факт прадстаўлення ў галоўным музеі краіны творчасці мастака, пры жыцці не зразуметага, а пасля смерці паспяхова забытага, сведчыць, што час раней ці пазней вызначае кожнаму ягоны сапраўдны кошт.

“Ніхто не прарок у сваёй айчыне”. Нібыта ў пацвярджэнне гэтага выслоўя незразуметым і забытым беларускі мастак Аляксандр Ісачоў быў менавіта ў Беларусі. А між тым ягоная творчасць апынулася вельмі прыдатнай расійскаму “андэграунду”. Менавіта ў Расіі яго заўважылі, падтрымалі, і, нарэшце, раскруцілі як зорку, як брэнд. Таму і не здзіўляешся, калі чытаеш у Інтэрнэце: “Исаев Александр Анатольевич (1955–1987), русский художник, график. Родился в селе Озаричи Калинковичского района, на Гомельщине”. Такім чынам, да “руских художников” нак-

шталт Марка Шагала і Барыса Заборава цяпер далучаны і Аляксандр Ісачоў. Крыўдаваць на суседзяў не варта. Яны прысадбечваюць толькі тое, што мы не пільнуем. Аднак дзе-ля справядлівасці згадаю, што мастаком Аляксандр Ісачоў насамрэч стаў не ў Рэчыцы, дзе пражыў большую частку жыцця, і не ў Мінску, дзе пачынаў вучыцца на мастака ды недавучыўся, а ў Пецярбургу (па тым часе – Ленінградзе), дзе знайшоў тое, што мэтанакіравана і падсвядома шукаў здаўна – магчымасць самарэалізацыі.

Не столькі шырыня вуліц і вышыня дамоў адрозніваюць сталіцу ад правінцыі, колькі ўзровень культуры і ступень вальнадумства. Абласны цэнтр РСФСР Ленінград і адміністрацыйны цэнтр БССР Мінск рэальна суадносіліся як сталіца і правінцыя найперш таму, што ў горадзе на Няве незапалоханых інтэлектуалаў было значна болей, чым у горадзе на Свіслачы. Зрэшты, Аляксандр Ісачоў быў не адзіным беларускім мастаком, які займеў славу на радзіме праз поспех за мяжою. Гэта сцэнарый многіх тутэйшых кар'ер савецкай пары. Той жа Міхаіл Савіцкі стаў славутым у Мінску толькі пасля таго, як ягоную “Партызансскую мадону” набыла Траццякоўка.

Мяркую, што да мастацтва Аляксандра Ісачова падштурхнула тое, што Энгельс дасціпна назваў “ідыятызмам вясковага жыцця”. У трохгадовым узросце хлопец застаўся без бацькі, пасля яго сям'я пераехала з вёскі ў Рэчыцу. Мястэчка ў поўтавым і культурніцкім сэнсе больш перспектывнае, чым вёска, але ладам жыцця не надта ад яе адрозніваецца. Мастацкі талент у хлопца прайвіўся ў дзяцінстве. У 1967 годзе (хлопцу 12 год) ягоны малюнак адзначаны на міжнародным конкурсе ў Італіі. Але якія перспектывы меў будучы мастак у Рэчыцы? Тым болей, што ў яго даволі рана сфарміраваліся эстэтычныя запыты, задаволіць якія ў глыбінцы было даволі проблематычна.

Паступленне ў Рэспубліканскую школу-інтэрнат магло стаць пачаткам творчага шляху. Для многіх паспяховых сёння сталічных жывапісцаў, графікаў, скульптараў, што нарадзіліся за Мінскай акружной дарогай, менавіта згада-

ная школа-інтэрнат была шчаслівым билетам у будучыню. Бо для працавітых і таленавітых (а гэтымі якасцямі падле-так валодаў у поўнай меры) адтуль пачыналася дарога ў Беларускі дзяржаўны тэатральна-мастацкі інстытут. Але нядоўга правучыўшыся сярод патэнцыйнай мастацкай эліты, Аляксандр Ісачоў пакінуў Рэспубліканскую школу-інтэрнат. Прычым са скандалам. Падставай для адлічэння стала, згодна з паданнем, тое, што навучэнец пафарбаваў валасы ў аранжавы колер (можа, яму ўжо тады мроіўся Майдан?) і ў такім выглядзе прыйшоў на заняткі. У дадзенай сітуацыі ёсць спакуса прадставіць Аляксандра Ісачова гэтакім вальнадумцам, які стаў ахвярай таталітарнага рэжыму. Аднак дэманстрацыя аранжавых валасоў, хутчэй за ўсё, была свядомай правакацыяй з загадзя разлічанай рэакцыяй. Не хацеў ён падпарадкоўвацца навучальнай праграме і правілам унутранага распарадку, таму нарываўся на канфлікт, каб потым грукнуць дзвярыма.

Вярнуўшыся з Мінска ў Рэчыцу, Аляксандр Ісачоў уладкаваўся на працу ў рамонтна-будаўнічым упраўленні маляром-тынкоўшчыкам. Працаваў і вучыўся ў вячэрній школе. Дарэчы, ніякай іншай адукацыі, акрамя абавязковай сярэдняй, ён так і не атрымаў. Адчуўшы, што правінцыйны побыт зацягвае, як багна, Аляксандр Ісачоў робіць рызыкоўны крок. З'язджае ў Ленінград, дзе ў яго няма ні сваякоў, ні знаёмых, ні сяброў. Гэта адбылося ў 1973 годзе (Аляксандру – 18 год). У Піцеры яму пашчасціла ўладкавацца ў зеленгас лімітчыкам (гэткім гастарбайтэрам з перспектывай атрымання віда на жыхарства). Аляксандр Ісачоў позна нарадзіўся. Ягоная постаць натуральна ўспрымалася б у натоўпе апантаных мастацтвам і прагаю славы маладых авантурыстаў, што на початку мінулага стагоддзя “акупавалі” французскую сталіцу. Мяркую, што Аляксандра Ісачова таксама цягнула ў Парыж, але сродкаў хапіла даехаць толькі да Ленінграда...

У 1974 годзе ў Ленінградзе ён сустрэўся з чалавекам, якому было наканавана адыграць выключна важную ролю ў лёсе мастака. Гэта Георгій Міхайлаў, калекцыя-

нер. Паводле адной з версій, Міхайлаў пабачыў Аляксандра Ісачова на нейкай нефармальнай тусоўцы. Мастак уразіў яго незвычайным тварам і постаццю, у якіх адбівалася адухоўленасць на мяжы з вар'яцтвам. Паводле другой, мастака да Міхайлava прывёў паэт Канстанцін Кузьміцкі. Паэт жа выпадкова сустрэў мастака на Марсавым полі, дзе беспрытульны і галодны Аляксандр Ісачоў у прыцемках кіпяціў ваду на Вечным агні мемарыяла Кастрычніцкай рэвалюцыі.

Георгій Міхайлаў валодаў здольнасцю знаходзіць і прыцягваць да сябе таленты. У 1976 годзе Ісачоў пасяліўся ў ягонай кватэры, якая была і мастацкай галерэяй, і музычным салонам, і дыскусійным клубам. У гэтых сценах тусаваўся ці не ўвесь ленінградскі “андэграунд”. У гэтым асяродку Аляксандр Ісачоў і сфарміраваўся як мастак, вызначыўся са стылістыкай і тэматыкай твораў, набыў вядомасць, якая канвертавалася ў сякія-такія гроши. Аляксандр Ісачоў змог дапамагчы маці пабудаваць дом у Рэчыцы. А Георгій Міхайлаў стаў уладальнікам ста жывапісных твораў Аляксандра Ісачова (лічыцца, што за жыццё мастак напісаў 500 карцін), якія сёння з'яўляюцца “златым фондам” ягонай калекцыі, і немалой колькасці графічных аркушаў. Такім чынам, стасункі мастака і калекцыянера былі на ўзаемную карысць.

Знакамітым Ісачова робіць удзел у дзвюх выставах нефармальнага мастацтва. Пляцоўкі былі не надта прэстыжныя (далёка не Эрмітаж, не Рускі музей...), па піцерскіх мерках – ускраіна. Але поспех у ленінградскай публікі быў ашаламляльны і грамадскі розгалас – адпаведны.

Я памятаю гэты час, сярэдзіну 70-х. Новая, нонканфармісцкая (гэта значыць, непрадажная і непадкупная) эстэтыка ўспрымалася як прадвесце сацыяльных перамен. Тады я, студэнт Тэатральна-мастацкага, са сваімі аднакурснікамі спецыяльна ездзіў у Москву (начаваць даводзілася на вакзале), каб на свае вочы пабачыць афіцыйна дазволеную выставу мастакоў-нефармалаў. Каб патрапіць у даволі непрэзентабельную экспазіцыйную залу, што знаходзілася

на цокальным паверсе звычайнага панельнага дома, мы прастаялі ў чарзе на марозе ажно чатыры гадзіны! Мала-верагодна, што сёння тыя карціны маглі б уразіць, а тады падаваліся сенсацыяй.

Ісачоў станавіўся знакамітым. Піцер прыняў ма-стака, але мастак не прыняў Піцера. Ён развітаўся з Ленінградам, як раней з Мінскам, а з Міхайлаўскім асяроддзем рассварыўся, як каліс з Рэспубліканскай школай-інтэрнатам. На маю думку, так адбылося таму, што мастак быў самотным не па збегу абставін (як падаецца на першы погляд), а па натуры, па жыцці. Ён не мог доўга знаходзіцца ў сістэме, жыць згодна з яе законамі, нават калі сістэма ставілася да яго прыязна. Са слоў Георгія Міхайлава, занатаваных у шэрагу інтэрв'ю, вынікае, што ў нейкі момент Аляксандр Ісачоў стаў некіруемым. Вакол мастака склалася кампанія, якая кепска на яго ўплывала. У выніку мастак і калекцыянер разышліся. Сёння Георгій Міхайлаў гаворыць, што быў вымушаны выставіць Аляксандра Ісачова за дзвёры сваёй кватэры, каб выратаваць ад наркотыкаў. Маўляў, ад'езд на радзіму, вяртанне ў Рэчыцу пад крыло жонкі было для таго выратаваннем.

Георгія Міхайлава зразумець можна. Ягоная дзеянасць на ніве культурніцкага нонканфармізму пачала ўжо прыносіць дывідэнды (хоць ён і выстаўляе сябе чыстым альтруїстам), і яму трэба было быць асцярожным. Тым болей, што ягоная кватэра даўно трапіла ў поле зроку дырэктыўна-рэпрэсіўных органаў. Калекцыянер быў не на жарт занепакоены і маральна рыхтаваўся да таго, што раней ці пазней “за ім прыйдуць”. Георгію Міхайлаву не хацелася стаць ахвярай правакацыі. А наркаман у хаце – чым не падстава! Зрэшты, улады калекцыянера насамрэч “дастали”... Але гэта асобная гісторыя. Ёсьць звесткі, што пазбаўлены жытла Аляксандр Ісачоў зноў забамжаваў. Згаладнелы, псіхічна стомлены, ён трапіў на некалькі месяцаў у бальніцу. З бальніцы – на радзіму. З Георгіем Міхайлавым ён пасля гэтага сустракаўся

толькі аднойчы. У 1979 годзе таго судзілі. Фактычна гэта быў палітычны працэс. Судзілішча. На судзе Аляксандр Ісачоў выступаў як сведка ад абароны.

Страту піцерскага асяроддзя Аляксандр Ісачоў мусіў перажываць як драму. Пасля Ленінграда знайсці паразуменне з землякамі-местачкоўцамі яму было даволі цяжка, ды ён яго і не шукаў. У вачах мясцовых начальства і сяброў рэспубліканскай філіі Саюза мастакоў СССР Аляксандр Ісачоў быў самадзейнікам, аматарам, дылетантам. Бо не меў мастакоўскага дыплома. А тое, што на ягоную творчасць сярод прыватных замоўцаў быў сталы попыт, выклікала не павагу, а зайдрасць. Я сам чуў тады ад некаторых мастакоў аксакалаўскага ўзросту сентэнцыі пра дурную публіку, якая валам валіць на выставу “местачковага рафаэля” (так яны называлі Ісачова) замест таго, каб пайсці ў Палац мастацтва на “правільную” рэспубліканскую выставу да чарговай гадавіны Вялікай Перамогі ці Вялікага Кастрычніка.

У Беларусі ў гэты час на ідэалагічным полі змагаліся два мастацкія напрамкі – саслабелы “сацыялістычны рэалізм” і ўваходзячы ў сілу “этнографізм” як спецыфічная праява здаровага нацыяналізму ў мастацтве. І першае, і другое было для індывидуаліста Аляксандра Ісачова ў роўнай ступені чужым. Ён увогуле не ўмей “гуляць у камандзе”, а гэта былі менавіта “камандныя гульні”. Да таго ж, ён творча засяродзіўся на рэлігіі, якая на той час яшчэ лічылася ідэалагічна шкоднай. Аляксандр Ісачоў нават распісаў некалькі цэрквай.

Творчая праца была ягоным выратаваннем, бо дазваляла не звяртаць увагі на абрыйдлы побыт. Але яна ж была і ягонай пакутай. Каб дасягнуць пэўнага псіхалагічнага стану, патрэбнага яму для працы, Аляксандр Ісачоў карыстаўся тэхналогіяй таксікаманаў. Адурманены, становіўся да мальберта і маляваў. У нармальны (умоўна нармальны) стан вяртаўся з дапамо-

гай алкаголю. Так, прынамсі, кажуць... Зразумела, што доўга ў такім рэжыме не пратрымаешся. Памёр мастак у 1987 годзе, 5 снежня, ва ўзросце 33 год, не дажы ўшы які месяц да “ўзросту Хрыста”. За некалькі дзён да смерці ён меў магчымасць адчуць сябе ледзь не трывумфатарам. Ягоную першую персанальную (і адзіную прыжыццёвую) выставу ў родным мястэчку наведала 20 тысяч гледачоў. Гэта і для Мінска нямала, а для мястэчка – фантастыка!

Ужо потым выйшаў на экраны фільм пра мастака “Не плачце па мне”, пайшлі ў народ рэпрадукцыі твораў Ісачова, выстраіліся чэргі жадаючых трапіць на выставы, дзе экспанаваўся ягоны жывапіс. У фотаальбоме “Хроніка дзесяцігоддзя” (1981–1990), выдадзеным у Маскве ў 1990 годзе, выставка Ісачова ў Маскве (1989) згадваецца ў шэрагу з найважнейшымі палітычнымі і культурніцкімі падзеямі апошніх гадоў “застою” і першага пяцігоддзя “перабудовы”.

Далей – болей. Слава мастака выйшла за межы постсавецкай прасторы. На радзіме ягоную стылістыку “ўзялі на ўзбраенне” тыя, хто раней дэмантраваў пагарду да “местачковага рафаэля”. А вось і вышэйшая адзнака папулярнасці ва ўмовах мастацкага рынку: работы Аляксандра Ісачова скрадзены з дома ягонай маці і з кватэры ягонай удавы ў Рэчыцы. Потым невядомыя тэлефанавалі местачкоўцам, абяцалі гроши за інфармацыю, у каго яшчэ “ёсць Ісачоў”. Кралі і ў Пецярбургу. У Георгія Міхайлава. Неўзабаве калекцыянер адкрыў у горадзе на Няве галерэю Аляксандра Ісачова. Па словах Георгія Міхайлава, за “Апостала Пятра”, самую вядомую работу мастака, прапаноўвалі 250 тысяч долараў.

Нарэшце дакацілася слава мастака-беларуса і да ягонай бацькаўшчыны. Толькі вось шкада, што ў Беларусі ніводнай работы Аляксандра Ісачова ўжо няма. Усё павывезлі. У Нацыянальным мастацкім музеі экспанаваліся не арыгінальныя творы, а факсімільныя рэпрадукцыі, зробленыя з ласкі таго ж Георгія Міхайлава. Пра Аляксандра Ісачова дагэ-

туль спрачаюцца. Хто ён – геніяльны самародак альбо ды-
летант, якому пащасціла, як кажуць, патрапіць у плынь? Ягоны жывапіс – гэта падсвядомы плагіят, дылетанцкія
“запазычанні” з майстроў еўрапейскага мадэрну альбо
плён арыгінальнага мыслення?

Але назіраочы, як спрытна прысадбечылі беларускага
мастака расійцы, згадваеш расійскую ж прымаўку – “Пло-
хую лошадь вор не уведет”. Дарэчы, калі фанаты творчасці
Аляксандра Ісачова звязрнуліся да кірауніцтва Беларускага
саюза мастакоў з просьбаю паспрыяць уshanаванню ягонай
памяці, дапамагчы зрабіць мемарыяльную шыльду, пачулі ў
адказ: “Не ўсіх яшчэ “народных” і “заслужаных” уshanавалі.
Да таго ж ён не быў сябрам нашага саюза”. Марк Шагал,
пакінуўшы Беларусь, даехаў да Парыжа, Аляксандр Ісачоў
– толькі да Ленінграда. Там і застаўся. Тоё, што мастак па-
хаваны на радзіме, акалічнасць неістотная, бо сутнасці не
змяняе. Мабыць, сапраўды ніхто не прарок у сваёй айчыне?
Асабліва калі айчына – Беларусь...

(“Народная Воля”, 11–12.03.2006)